

Bulletin Nr 2/07

Juni 2007

Bulletinen sommaren 2007

av *Andreas Johansson* och *Ingmar Oldberg*, redaktörer för Bulletinen

E-post: andreas.johansson@sh.se
ingmar.oldberg@foi.se

Under våren har den politiska krisen i Ukraina accelererat, vilket också har varit märkbart i de diskussioner som förts på Ligan. I det här numret reder Jakob Hedenskog ut konfliktens bakgrund, förlopp och möjliga framtid.

Den turkiska staden Kars blev för en större allmänhet känd genom Orhan Pamuks bok *Snö*. Josa Kärre och Vilhelm Konnander har rest i regionen och skildrar bland annat hur Ryssland mot slutet av 1800-talet avsåg att staden skulle bli ett "petit Peterbourg".

Helene Carlbäck riktar i sin artikel blicken mot skandinavistikens position i Ryssland och kontakterna med Sverige. Mycket har hänt och underlättats sedan Sovjetunionens fall, vilket inte minst märks genom den konferensantologi som här lyfts fram.

Per Månsson har läst och begrundat David Priestlands nya bok *Stalinism and the Politics of Mobilization: Ideas, Power and Terror in Interwar Russia* och för här en diskussion kring boken och temat.

På grund av att Andreas Johansson erbjudits utlandsstationering kommer Ingmar Oldberg att ta över huvudansvaret för *Bulletinen* från och med nummer 3 2007. Hugade skribenter bör alltså i första hand vända sig till honom och gör det då lättast på ingmar.oldberg@foi.se. Ingmar har redan till det här numret bidragit stort till arbetet.

Manusstopp för nr 3 2007 är satt till 28 september och nr 4 2007 till 15 december.

Slutligen tillönskas alla Sällskapets medlemmar god läsning, en trevlig midsommarhelg och en avkopplande semester!

Löser nyval krisen i Ukraina?

av Jakob Hedenskog
säkerhetspolitisk analytiker vid Totalförsvarets
Forskningsinstitut (FOI)
E-post: jakob.hedenskog@foi.se

Blott två och ett halvt år efter Orangea revolutionen skakades Ukraina nyligen av ännu en allvarlig politisk kris. Presidenten upplöste parlamentet och utlyste nyval bara drygt ett år efter det senaste valet. Efter många turer ser det nu ut som om valet blir av först i höst. Men löser ett nyval verkligen Ukrainas problem på sikt?

Bakgrund

Den nuvarande politiska konflikten har sitt ursprung i det förfuskade presidentvalet 2004, vilken tände gnistan till Orangea revolutionen. Som en lösning på den lästa situationen som uppstått då träffades en kompromiss den 8 december 2004 mellan den avgående presidenten Leonid Kutjma och oppositionsledaren Viktor Jusjtjenko. Kärnan i kompromissen var ett av parlamentet antaget paket med konstitutionella förändringar, vilket syftade till att minska presidentmakten till förmån för ett starkare parlament och en starkare regeringsmakt. I gengäld fick oppositionen igenom att den andra valomgången ogiltigförklarades och att ändringar i vallagen antogs, vilka skulle minska risken för ny massiv manipulation av omvalet. Projektet med att införa konstitutionella förändringar hade i över två år drivits, fram till dess utan framgång, av kretsen kring Kutjma för att säkra en kontrollerad maktöverföring den dag president skulle lämna scenen. Syftet var att minimera de "negativa" effekterna för den sittande eliten av en eventuell seger för oppositionen. Senare försök av president Jusjtjenko att reversera konstitutionsförändringarna genom ett utslag i Konstitutionsdomstolen hindrades av att parlamentet länge vägrade utnämna domare till domstolen, vilket gjorde den icke-beslutsässig.

Även om kompromissen med de konstitutionella förändringarna alltså löste krisen 2004 kom den hastigt antagna och illa genomtänkta så kallade "politiska reformen" att ge upphov till nya konflikter. Reformen trädde i kraft från den 1 januari 2006 utan någon egentlig allmän debatt eller folkomröstning i frågan och utan att ta Europarådets reservationer i beaktande. Problemet blev mer uppenbart efter parlamentsvalet i mars 2006, som genomfördes under den nya ordningen. Den goodwill som Ukraina vunnit genom att genomföra det första valet efter den orangea revolutionen demokratiskt förlorades snabbt i misslyckandet med att bilda en regeringskoalition omedelbart efter valet. Valet resulterade nämligen i två jämnstora block, å ena sidan de "orangea" bestående av presidentens stödpar-

ti, Folkunionen Vårt Ukraina, blocket lett av förra premiärministern Julija Tymosjenko, samt socialisterna, å andra sidan framför allt Partiet för Ukrainas Regioner ("Regionpartiet"), lett av förre premiärministern och Jusjtjenkos rival från presidentvalet, Viktor Janukovyj. Till saken hör att Vårt Ukraina förde parallella förhandlingar med både Tymosjenko och socialisterna om att bilda en "orange" koalition och med Regionpartiet om att bilda en så kallad "stor koalition" som skulle lämna den karismatiska men kontroversiella Tymosjenko utanför. De orangea koalitionsförhandlingarna brakade slutligen samman under sommaren, genom att socialisterna överraskande bröt sig ur och istället bildade Antikris-koalitionen tillsammans med Regionpartiet och kommunisterna.

Den nya regeringskoalitionen, med Janukovyj som premiärminister, inledde omedelbart en process att ytterligare undergräva presidentens maktbefogenheter. Till exempel ifrågasattes dennes befogenhet att hantera ansvaret för utrikespolitiken och koalitionen försökte avsätta de två ministrar – försvarsministern och utrikesminister – som nominerades av presidenten. Kraftmätningen pågick med växlande intensitet under hela hösten och vintern. Konflikten nådde ett mer akut stadium i slutet av mars efter det att elva oppositionsledamöter samfällt gick över till regeringskoalitionen som samtidigt ombildades till Nationella enhetskoalitionen. Jusjtjenko anklagade koalitionen för att försöka köpa över oppositionsdeputerade i syfte att nå 300 mandat, en så kallad konstitutionell majoritet, vilket skulle göra det möjligt för den att ändra i konstitutionen och till och med avskaffa presidentämbetet. Temperaturen höjdes ytterligare genom de stora demonstrationer som genomfördes den 31 mars i Kiev av olika grupper till stöd för presidenten respektive premiärministern, samt rykten om att presidenten hyste planer på att upplösa parlamentet. Presidenten kallade talmannen och fraktionsledarna i parlamentet till krismöte, men diskussionerna ledde inte någon vart.

Protesterna

Den 2 april kom så dekretet där presidenten upplöste parlamentet och utlyste nyval till den 27 maj. Dekretet ledde förstas till en febril aktivitet såväl i maktens korridorer som på Kievs gator. Ledamöter från regeringskoalitionen anmälde presidentens agerande till Konstitutionsdomstolen, som sedan ett tag varit fulltalig men likväl förblivit oförmögen att fatta några beslut. De närmaste veckorna beskyllde de olika sidorna i parlamentet varandra ömsesidigt för att utöva olagliga politiska påtryckningar på Konstitutionsdomstolens domare.

Beslutet att upplösa parlamentet ledde också till att delar av centrala Kiev återigen, precis som under Orangea revolutionen, förvandlades till en enorm campingplats för olika läger i en intensiv politisk maktkamp. Nu som då stod Självständighetstorget (*Majdan Nezalezjnosti*) i centrum för uppmärksamheten. Men den här gången var det inte Jusjtjenkos "orangea" supportrar som belamrade torget utan Janukovyjtj "blåvita". Förutom på Majdan tältade premiärministerns supportrar även på andra strategiska platser som utanför parlamentet, den Centrala valkommissionen och Konstitutionsdomstolen.

Bortsett från den olikheten att de nu var de "blåvita" som hade initiativet och tagit över Majdan fanns det även andra skillnader mellan demonstrationerna 2007 och de under Orangea revolutionen. Det gäller främst storleken på protesterna. Medan hundratusentals kievbor och ditresta supportrar från olika delar av Ukraina fyllde Majdan och den angränsande huvudgatan Chresjtjatyk under Orangea revolutionen begränsades dagens protester på sin höjd till några tusentals deltagare på vardera sidan. Janukovyjtj och Regionpartiet har visserligen aldrig, varken nu eller tidigare, haft förmåga att mobilisera några enorma skaror till sina demonstrationer i Kiev utan att betala demonstranterna eller att busa dit dem från Donetsk, industriregionen i östra Ukraina som är partiets bas. Men skillnaden var nu, verkade de flesta bedömare vara överens om, att även

den orangea sidan, i motsats till 2004, betalade sina demonstranter. Olika media uppgav olika summor, men en vanlig uppgift var att de orangea betalade 100 *hryvnja*/dag (ca 140 kronor) till vardera av sina demonstranter, företrädesvis studenter, medan den blåvita sidan betalade hela 200 *hryvnja*/dag. Enligt www.maidan.org.ua skulle priserna för de "blåvita" supportrarna vara beroende inte bara av reskostnaderna t/r Kiev utan även av demonstrantens ålder och om mat inkluderades i resan eller inte, etc. Inte undra på att någon myntade begreppet "politisk turism" för detta fenomen!

Både det att demonstrationerna var betydligt mindre till omfattningen och att de i högre grad än tidigare var betalade bidrog säkerligen till att ge dem intrycket att vara avsevärt mindre engagerade än under Orangea revolutionen. Bortsett från en liten skara fanatiker på båda sidor var den stora massan Kievbor likgiltiga inför demonstrationerna, som aldrig lyckades frammana någon verklig entusiasm från deltagarna.

Upplösningen

Omedelbart efter utfärdandet av dekretet den 2 april stod det klart att detta skulle bli en svårlöst och långvarig konflikt. Presidenten, sannolikt påhejad av den mer radikala Tymosjenko, vägrade ta ett steg tillbaka och parlamentet vägrade upplösa sig. Därför stod det tämligen klart att dekretets förutsägelse om att hålla valen redan i slutet av maj var omöjligt att åstadkomma inte minst av rent praktiska skäl, eftersom parlamentet inte anslagit medel för valets genomförande. På ett tidigt stadium stod det också klart att Konstitutionsdomstolen, som stod under konstant press från de olika lägren inte skulle kunna samla sig till ett självständigt utlåtande och att ingendera av parterna därför skulle acceptera ett utslag som gick dem emot. Med andra ord skulle det behövas en rent politisk uppgörelse mellan parterna för att lösa konflikten.

Den lästa situationen luckrades upp något efter presidentens andra dekret om upplösning

de av parlamentet den 26 april, då valet sköts upp till den 24 juni. De första kommentarerna efter dekretets tillkännagivande präglades emellertid av bryderi angående klokheten i presidentens agerande. Med en situation där de grundläggande läsningarna fanns kvar – parlamentet vägrade fortfarande upplösa sig och inga medel fanns alltså tillsatta för nyalets genomförande – föreföll det märkligt att utfärda ytterligare ett dekret som sannolikt skulle bli lika verkningslöst som det föregående och därmed ytterligare bara undergräva presidentens auktoritet.

Snart visade det sig dock att dekretet den 26 april istället kom att tippa över tyngdpunkten i kampen till presidentens fördel. För det första var själva tidpunkten för utfärdandet av dekretet synnerligen väl vald, då både premiärministern och talmannen, socialistledaren Oleksandr Moroz, befann sig utomlands, vilket fördröjde koalitionen svar och gav presidenten oinskränkt övertag i media. För det andra var det andra dekretet, i motsats till det första, inte kontroversiellt ur rent konstitutionell mening eftersom det med marginal var utfärdat mer än 30 dagar efter den 22 mars då regeringskoalitionen ombildades med medlemmar från oppositionens fraktioner (§ 90 i konstitutionen är klar på punkten att presidenten kan upplösa parlamentet om koalitionen inte bildats enligt § 83, vilken anger att koalitioner får bildas av fraktioner men inte på basis av enskilda deputerade). Genom att det andra dekretet i praktiken ersatte det första och konstitutionellt mer kontroversiella dekretet från den 2 april agerade nu presidenten helt i linje med konstitutionen och kritiken mot hans agerande klingade därför delvis av.

Den nya styrkebalansen i maktkampen till presidentens fördel ledde till att premiärministern och presidenten den 4 maj kom fram till en principöverenskommelse om att nyval var nödvändigt för att lösa krisen i landet. De båda ledarna tillsatte en gemensam arbetsgrupp med uppgift att arbeta fram en tidsplan och att hitta ett lämpligt valdatum. Jusjtjenko kunde sträcka sig till att skjuta upp valet till mitten av juli, medan Janukovyjtj föredrog att

skjuta upp det till i höst. Skälen till dessa ståndpunkter var delvis taktiska emedan Jusjtjenko ville dra nytta av den medvind i opinionen som hans agerande den senaste månaden gett honom. För Janukovyjtj däremot var det mer fördelaktigt att skjuta upp valet så långt som möjligt för att regeringens pensions- och löneförhöjningar skulle ge maximalt utslag i väljarkåren. Det fanns också strategiska avvåganden kopplade till privatiseringar inblandade. Under hösten 2007 skall en ny fas av privatiseringsprogrammet inledas med attraktiva objekt som *Ukrtelemek* och Odesas hamn. Genom att driva på nyalet hoppas de orangea kunna bilda en regering innan privatiseringarna genomförs och därmed få ta del av kakan. Regionpartiet däremot är intresserat av att skjuta upp valet så långt som möjligt för att kunna driva igenom privatiseringarna i orubbat bo.

Rykten gör därtill gällande att avtalet mellan Jusjtjenko och Janukovyjtj egentligen är baserat på resultaten av separata samtal mellan presidenten och landets rikaste man – Donetskligarken Rynat Achmetov – som bedöms vara den verkliga makthavaren inom Regionpartiet. Orsaken till uppgörelsen skulle då vara att en alltför långvarig kris skulle ge landets affärselit alltför dålig internationell publicitet, men eventuellt också att Achmetovs affärsimperium getts immunitet av presidenten i gengäld för att ge det avgörande bidraget till att lösa krisen.

Janukovyjtj koalitionskamrater, socialistledaren Moroz och kommunistledaren Symonenko, var dock fortfarande lika övertygade om att inte hålla nyval. Deras ståndpunkt grundades främst i ett skralt opinionsläge, men också i ett värnande om den "politiska reformen" som man helst skulle vilja dra till sin spets så att Ukraina blir en ren parlamentsstyrd republik. De ansåg därför att Janukovyjtj förrätt koalitionen och beslöt sig för att till varje pris sabotera arbetsgruppens arbete.

Den närmaste tiden efter uppgörelsen ledde tvärt emot vad som förväntades inte till en dämpning av krisen utan till en kraftig eskale-

ring. Presidentens avskedande av Vitalij Hajduk som sekreterare för Nationella Försvars- och Säkerhetsrådet och utnämning av Ivan Pljusjtj i hans ställe pekade på en hårdnande attityd från presidentens håll. Situationen i Kiev skärptes avsevärt efter det att Jusjtjenko den 24 maj avskedade den Janukovyjtj-lojale riksåklagaren Svjatoslav Piskun. Åtgärden ledde till att inrikesministern, socialisten Vasył Tsusjko, kallade in inrikesministeriets specialstyrka *Berkut*, som med våld drev ut den av presidenten underställda bevakningstjänsten från Riksåklagarämbetets byggnad. Tonläget höjdes dramatiskt med ömsesidiga beskyllningar om statskupp och ett utspel i media om avslöjandet av "planer för att mörda oppositionsledarna". Janukovyjtj avbröt sitt deltagande i ett OSS-möte på Krim för ett extrainkallat krismöte med regeringen, varefter han deklarerade att regeringen "inte kan tillåta anarki och inbördeskrig i landet".

Jusjtjenko utfärdade ett dekret om att inrikesstrupperna skulle vara direkt underställda honom och inte inrikesministern. Säkerhetstjänsten (SBU), som är direkt underställd presidenten, inledde en förundersökning med anledning av händelserna kring Riksåklagarämbetets byggnad. Inrikesminister Tsusjko, som gett order om insättande av Berkut, drabbades kort därefter av en hjärtattack (och hans advokat hävdade sedermera att ministern blivit förgiftad). Den 26 maj stoppades en ca 4 000 stark inrikestruppstyrka, lojala mot presidenten, på väg mot huvudstaden av vägpoliserna lojala mot premiärministern.

Som så ofta i ukrainsk politik följdes dock den hastiga upptrappningen av en lika en plötslig vändning som förändrade läget totalt. Ett långt krismöte mellan Jusjtjenko, Janukovyjtj och Moroz ledde fram till ett avtal om att hålla nyval den 30 september 2007. Uppgåelsen innebar att parlamentet återkallades temporärt för att anta ett antal lagar i syfte att möjliggöra valet, så som att klubba igenom finansieringen och utnämning av ledamöter till Centrala valkommissionen. Därefter skulle enligt uppgåelsen oppositionens 169 ledamöter säga upp sina mandat, vilket skulle resultera i att

parlamentet bestod av mindre än 300 ledamöter, något som skulle ge presidenten ett lagligt utrymme att upplösa det och utfärda ett dekret om att utlysa nyval till 30 september.

Valet

Krisen har räddat Jusjtjenko som innan var ytterst försvagad och på väg att förlora nästan all makt, men nu återtagit initiativet och väsentligt stärkt sina aktier i opinionen. Hittills har dock inte stödet för presidentens parti, Vårt Ukraina, stärkts i motsvarande grad. Faktum är att de politiska sympatierna för de större partierna är märkligt oförändrade jämfört med hur de var i samband med parlamentsvalet förra året. Ett undantag är dock socialisterna, som tappat mycket stöd på grund av Moroz "svek" när han övergav de orangea och bildade en koalition med Regionpartiet och kommunisterna. Socialistpartiet ser därmed ut att inte nå upp till treprocentsspärren som krävs för att komma in i parlamentet. Detta förväntas dock inte påverka huvudbilderna av att två större block, med de orangea partierna på ena sidan och Regionpartiet (med stöd av kommunisterna) på den andra sidan, består. Därmed är även de tänkbara scenarierna för koalitionsförhandlingarna de samma som efter förra valet. En trolig variant är en orange koalition bestående av Vårt Ukraina och Julija Tymosjenkos block, förutsatt att de båda partierna lärt sig av sitt misslyckande efter förra valet. Ett annat troligt alternativ, trots den senaste krisen, är precis som efter förra valet en "stor" koalition bestående av Regionpartiet och Vårt Ukraina.

Regionpartiet är idag inte en monolit på samma sätt som tidigare utan består av flera fraktioner med hemvist i mer eller mindre oberoende av varandra finansindustriella grupper varav några etablerat sig långt utanför "Donetskklanens" traditionella territorier i östra Ukraina. Några av dessa sneglar idag mot EU-marknaden och inte bara mot den traditionella partnern, Ryssland. Den grupp som kontrollerat flest deputerade i Regionpartiets fraktion i parlamentet leds av Rynat Achmetov, som har

ambitioner att förbättra sitt rykte som affärsman av västerländskt snitt och göra Ukraina mer attraktivt för samarbete med västerländska företag. Den grupp som dock dominerat regeringen leds av förste vice premiärminister Mykola Azarov och energiministern Jurij Bojko, vilka räknas bland de mest korrupta och proryska politikerna i landet. Tack vare Azarovs position som finansminister kontrollerar denna grupp finanspolitiken och därmed de viktiga finansiella flödena i landet. Denna grupp kontrollerade ungefär en tredjedel av Regionpartiets fraktion i det nu upplösta parlamentet. En tredje grupp består av flera prominenta politiker, bland annat Janukovyjtj själv och vice premiärminister Andrij Kljujev, vilka lyckades bygga en bro mellan de två övriga dominerande fraktionerna inom partiet. Fram till augusti 2006, då regeringskoalitionen bildades, fanns ett gemensamt mål för dessa grupper, nämligen revansch för den snöpliga förlusten i presidentvalet 2004. Men efterhand har de interna motsättningarna fördjupats, inte minst som en effekt av den utdragna krisen. Spekulationerna går därför ut på att om inte hela Regionpartiet så den dominerande gruppen inom partiet som leds av Achmetov skulle sträva efter att bryta sig ur och forma en koalition med Vårt Ukraina efter valet.

Framtiden

De tidigare lagda valen kommer inte att komma till rätta med roten till den politiska krisen i Ukraina, vilket är landets svaga politiska och legala system. De tvetydiga skrivningarna i konstitutionen och lagarna som definierar separationen mellan de styrande makterna har skapat en politisk kultur där de olika parterna fritt tolkar konstitutionen efter egen vilja och använder lagtextens paragrafer som slagträ mot motståndaren. Den senaste krisen har lett till att flera statliga institutioner, i synnerhet den närmast paralyserade Konstitutionsdomstolen, har undergrävts i effektivitet och anseende.

Krisen har också skapat farliga prejudikat. Det faktum att parterna misskrediterat Konstitutionsdomstolen och sagt sig inte ha för avsikt

att följa dess utlåtande har bidragit till ett mönster för politiskt agerande där det inte finns möjligheter för domstolen att bedöma och stoppa politiskt agerande som strider mot konstitutionen. Genom möjligheten för parlamentets medlemmar att avsäga sig sina mandat för att framkalla en upplösning av parlamentet finns det en möjlighet för vilken politisk kraft som helst som har minst 151 mandat att obstruera parlamentets arbete och framkalla nyval i princip varje år.

En annan farlig effekt av politikernas tendens att ständigt höja insatserna i konflikten är användandet av väpnade formationer. Även om konfrontationen i slutet av maj visade att ingendera av parterna är tillräckligt stark för att med vapenmakt hota den andra parten till underkastelse – en gemensam insikt som ledde fram till kompromissen den 26 maj – är det inte en garanti för att parterna inte försöker igen någon annan gång. Klyftan mellan, grovt förenklat, pro-västliga västra och centrala regioner och pro-ryska östliga och sydliga regioner har dessutom snarast ökat efter Orangea revolutionen. Lägg därtill att styrkestrukturernas, främst säkerhetstjänstens, ledning är djupt splittrad både regionalt och generationsmässigt, vilket kan få den regionala klyftan att vidgas ytterligare. Genom sitt agerande att dra in väpnade strukturer i den politiska maktkampen har politikerna skapat en situation där den mänskliga faktorn, till exempel i form av en feltolkad order eller en kaosartad situation, kan få katastrofala följder. Även om ingen betydelsefull politisk kraft i landet skulle vilja se landet delas, har politikerna ändå för första gången egentligen skapat förutsättningar för just en sådan delning.

Ett nyval löser inte Ukrainas problem. En långvarig lösning på konflikten kan bara skapas genom en kompromiss mellan presidenten och regeringen där båda parter är beredda att göra avsteg från sitt personliga och ekonomiska maktbegär. En totalöversyn av det konstitutionella systemet och upprättande av ett självständigt och effektivt rättssystem är nödvändigt. Med hänsyn till den rådande situationen med de personliga konflikter som finns

mellan de ledande aktörerna inom den politiska eliten, konflikter som spås på med nya konflikter vid varje ny större drabbning, tycks ingen ljusning vara i sikte. Eventuellt krävs till och med ett generationsskifte inom den politiska eliten, där nya aktörer som inte är lika bundna av gamla konflikter får överhanden. Att permanent lösa den politiska konflikten och skapa institutionell stabilitet kan bara åstadkommas om huvudaktörerna inser att klara regler baserade på ett otvetydigt juridiskt system kommer att säkra deras intressen bättre än det otydliga och konfliktskapande system som existerar idag.

2007-06-05

¹ Begreppen "de orangea" och "de blåvita" har blivit populära i media både i Ukraina och internationellt, men är likväl, eller kanske just därför, egentligen direkt missvisande. Orange är bara färgen för Vårt Ukraina, medan de andra två huvudgrupperna som för närvarande inkluderas i "det orangea blocket", nämligen Julija Tymosjenkos Block och Folkets självförsvar, istället demonstrerar under rödvita respektive vinröda fanor. Liknande är situationen på den "blåvita" sidan. Det är bara Regionpartiet som har blåvita fanor, medan socialisterna och kommunisterna som brukligt är har olika nyanser av rött som sina partifärger.

Kars vid kulturernas korsvägar?

av Josa Kärre & Vilhelm Konnander

Foto: Josa Kärre

e-post: josa@telia.com

vilhelm@konnander.com

Kars, vid Turkiets gräns mot Kaukasus, är idag mest känt som platsen där Pamuks omtalade roman *Snö* utspelar sig, med rasande snöstormar och konflikter mellan modernt och traditionellt. Kars är en kontrast och en korsväg – en naturlig anomali i dagens Turkiet, där

det närmast symboliserar "the back of beyond". Pamuks hjälte Ka anspelar uppenbarligen på Kafkas Josef K – den ensamme manlige hjälten i ett virrvarr av händelser utom hans kontroll, vilka styr hans liv och handlande. Romanens turkiska namn *Kar* (= Snö) bär upp såväl den referensen som en ordlek på stadens namn.

Verklighetens Kars ligger utanför det moderna Turkiets snabba tillväxt och tilltagande välstånd, men mitt i dess historiska identitetskris och böljande gränser. Pamuks Kars har en viktig likhet med verklighetens: Situationen för kvinnor syns beklämmande – trots de frimodiga tonårsflickor man blir tilltalad av på engelska på gatorna, talar kvinnoorganisationer verksamma i området om kvarlevande seder, som närmast leder tankarna till historiens och myternas kaukasiska brudrov. Att staden fått ett universitet, på turkiska benämnt "det kaukasiska", betyder naturligtvis mycket för framtidstron, trots den uppenbara fattigdomen på det karga höglandet.

Gränsfloden mot Armenien flyter nedanför Ani.

Invånarna själva talar om hur den lokala ekonomin skulle må väl av en öppnad gräns till Armenien, med en skjuts för det lokala näringslivet som förväntad effekt – en nordöstlig parallell till Gazianteps framväxt som industricentrum i södra Turkiet genom gränshandel med Syrien och länderna bortom. Gränsen till Armenien har bara hållits öppen under perioden 1991-93, det vill säga efter Sovjet-

unionens sönderfall men före Nagorno-Karabach-konfliktens utbrott. Den turkisk-armeniska relationen infekteras av historiens återklang. De försök som görs till regional integration, på till exempel infrastrukturuområdet, med såväl järnvägslinjer som oljeledningar gemensamma mellan Turkiet, Azerbajdzjan och Georgien, utformas synbarligen för att kringgå Armenien. Att steget är närmare till Georgien illustreras av att statliga Turkish Airlines i år öppnar *inrikestrafik* från Istanbul till Batumi, vars nya flygplats byggts av ett turkiskt företag för att betjäna också Turkiets nordöstra provinser.

Utanför Kars, bokstavligen på gränsen till Armenien, ligger Ani, en medeltida ruinstad av magnifika mått. Den var tidigare armenisk huvudstad och ett handelscentrum av betydelse längs Sidenvägen. Staden utmanades under sin storhetstid endast av Konstantinopel i styrka och prakt. Här klingar ännu den i rysk historia så bekanta fursteätten Bagrationis namn, även om Ani genom tidernas lopp vandrade mellan armeniskt, georgiskt och seldjukiskt styre, innan Timur Lenks horder slutligen ödelade staden i slutet av 1300-talet. Sedan dess har Kars utgjort regionens nav. Idag utgår det främsta hotet mot Ani paradoxalt nog från Armenien. Skalven och splittret från stenbrytning på den armeniska sidan av gränsen påstås hota att skada och radera Anis kvarvarande katedraler, med turkiska protester till följd.

Kars arkitektur, kultur, historia och konst präglas av att ha utformats över århundradena på korsvägen mellan tre imperier – det ryska,

det turkiska och det persiska – vilka alla på olika sätt är närvarande. Georgiska, armeniska, grekiska och kurdiska influenser syns i underskiktet till dessa. Mattorna är kaukasiskt präglade och Tula-samovarerna puttrar på kaféerna. Den moderna stadsplanen är tydligt rysk, eftersom staden hörde till det ryska imperiet 1878-1921, då man hade ambitionen att bygga ett "petit Peterbourg" vid Kaukasus fot. Snörräta alléer kantade av proportionerlig rysk 1800-talsarkitektur utgör alltså sinnebilderna av Kars. Över staden tronar kastellet med anor från Bagrationi-eran på 800-talet. Därunder strävar den mossbelupna armeniska Apostlarnas katedral mot skyn, räddad för eftervärlden som moské, med ikonostasen kvar och bönemönstrad heltäckningsmatta inlagd.

Med det ryska styret från 1878 inleddes Kars moderna historia. Efter att ha varit ett sekel-långt stridsäpple mellan de osmanska och ryska imperierna, med återkommande ryska be-

lägringar och erövringar 1807, 1828 och 1855, tillföll Kars slutligen Ryssland genom San Stefanoavtalet efter 1877-78 års rysk-turkiska krig. Därmed fördrevs turkarna från regionen fram till ryska revolutionen.

Utsikt från kastellet i Kars. Ambitionen att skapa ett "Petit Peterbourg" vid Kaukasus fot uttrycks bland annat i stadsplanen med snörräta alléer. Märk den armeniska Apostlarnas katedral i förgrunden.

År 1892 var Karsregionens befolkningssammansättning 24% turkar, 21,5% armenier, 15% kurder, 14% azerer, 13,5% greker, 7% ryssar och 5% turkmener. Efter freden i Brest-Litovsk 1918 följde turbulenta år för Kars. Först inlemrades regionen i Sydväst-

kaukasiska Republiken för att 1919 ockuperas av Demokratiska Republiken Armenien. Med det turkisk-armeniska kriget 1920 och Alexandropol-avtalet återgick Kars till Turkiet. Innan bläcket torkat erövrade dock bolsjevikerna Armenien och Karsfrågan stod åter olöst.

Först i och med Karsavtalet 1921 mellan RSFSR och den än yngre Turkiska Republiken reglerades gränsen slutligen och Turkiet återfick herraväldet över regionen. I ett historiskt ljus var det ett avtal mellan två på många sätt påfallande likartade nybildade regimer – det revolutionära Ryssland och det republikanska Turkiet, båda ännu i sin linda efter de gamla imperiernas sönderfall under det första världskriget. Om att detta arv ännu värddas vittnar inte minst det faktum att den tåg-vagn i vilken Karsavtalet undertecknades alltjämt står kvar i staden, i äminnelse av imperiernas kamp om regionen. (Se foto) En fråga man kan ställa sig i sammanhanget rör hur deras därmed påvisade förmåga att ingå internationella avtal (för Turkiet kan det till och med ha varit det första – republiken utropades formellt först flera år senare) påverkade omvärldens syn på de nya staternas framväxande kapacitet.

Förlusten av Kars förblev länge ett öppet sår i sovjetrysk självuppfattning. Efter andra världskriget förberedde Stalin sålunda en återerövring av regionen. Han hindrades i denna strävan endast av Churchills bestämda veto.

Kars ligger idag i Turkiet, men ändå i dess periferi. Så sakteliga sätter sig staden änyo på det medvetnas karta även utanför Pamuks litterära arv. I höstas stod Kars värd för en

internationell filmfestival på ett europeiskt tema. Staden deltar i gränsöverskridande samsarbetsaktiviteter i Kaukasus och inom Svartahavsregionen. I dagens dynamiska Turkiet kan Kars kanske finna en egen väg för att knyta samman det mångfacetterade historiska arvet med de utmaningar som framtiden bär med sig.

Ankara/Stockholm, maj 2007

I denna tåg-vagn signerades 1921 års Karsprotokoll. Notera den revolutionära ryska stavningen.

Svenskt i Ryssland

av Helene Carlbäck
Docent i historia vid Centrum för Östersjö- och Östeuropaforskning, Södertörns högskola
E-post: helene.carlbäck@sh.se

Skandinavistiken i Ryssland har sina rötter tillbaka i förra sekelskiftet då ett kulturhistoriskt intresse för Norden växte fram. Efter att ha varit delvis avsmånade under den tidiga sovjeteran fick studierna om Skandinavien och Norden ett uppsving under Chrusjtjovs tövåder med namn som Aron Gurevitj och Villiam Pochlebkina. En skandinavisk grupp bildades inom ryska vetenskapsakademien under ledning av Alexander Kan på 1960-talet.

Främst inom humaniora pågick under 1970- och 80-talet bilaterala forskarmöten mellan Sovjetunionen och Norden, ett intellektuellt utbyte som dock hade sina begränsningar, eftersom de sovjetiska forskarna, som bekant, var underkastade kontroll från sitt eget samhälle på ett sätt som starkt hämmade deras möjligheter till fri forskning och åsiktsbildning. Incidenter inträffade just på grund av den här obalansen mellan länderna, som t.ex. när några svenska historiker vägrades inresevisum till ett historikermöte i Moskva (se Kristian Gerners bok "Svårt att vara ryss") eller när en rysk historiker, Viktor Cholodkovskij, specialist på finländsk historia, vid en konferens med finska kollegor uttalade "fel" åsikter i diskussionen om Vinterkriget och blev utfrysad ur sitt forskarsamhälle och fick svårigheter med utresetillstånd. Cholodkovskij fick öppet stöd av Aleksander Kan som följaktligen också fick problem med utresetillstånd, men i motsats till kollegan kunde fortsätta att arbeta och publicera sig inom landet. Som bekant valde Kan dock snart att emigrera till Sverige.

Samarbetet mellan svenska och ryska lärosäten förändrades efter perestrojkan och Sovjets sönderfall. Från svensk sida kunde man nu träffa de ryska kollegor man själv valt, i stället för att mötena, som tidigare, styrdes vad gäller urvalet av deltagare av anonyma instanser inom sovjetisk politik och säkerhetstjänst. Det blev tillåtet med ekonomiskt stöd och finansiering utifrån till svenskstudierna i Ryssland. Konferenserna fick en annan substans och gemensamma publikationer började ges ut. Ryska vetenskapsakademien i Moskva finns fortfarande med som en aktör i Sverigestudierna – bl.a. med årsboken *Severnaja Jevropa* (Norden) som i år kommer ut med det sjätte bandet. Under det senaste årtiondet har dock en annan institution seglat upp och delvis övertagit stafettpippen, särskilt ifråga om utbildning av en ny generation specialister på Sverige i Ryssland. Det är det Rysk-svenska studiecentret (vid Ryska humanistiska universitetet, RGGU) som drivs med stöd av Svenska institutet. Här erbjuds utbildning i svenska

språket, litteraturen, historien och det nutida samhället upp till doktorandnivå. Man samarbetar med lärosäten i Sverige, bl.a. historiska institutionen vid Uppsala universitet och Södertörns högskola. Svenska universitetslärare undervisar på grundkurser om Sveriges historia och samhällsliv och finns med i handledning av doktorander.

Flera konferensantologier med svenska och ryska bidrag har getts ut av centret, t.ex. "Svenskar i Moskva". Det senaste arbetet i den här genren är "Mozaika. Fragmenty istorii sjevedskoj kultury" (Mosaik. Fragment ur den svenska kulturhistorien), Moskva 2006 med uppsatser både mer specifikt om Sverige och om svensk-ryska relationer. Bland bidrag med den senare inriktningen återfinns en uppsats om Anders Zorns inflytande på samtida ryska konstnärer och det positiva mottagande som Zorn fick av den ryska konstkritiken. Ett intressant inslag i artikeln är informationen om att några tavlor som nu hänger på Pusjkinmuseet för bildkonst i Moskva tidigare felaktigt antogs vara målade av Zorn. I ett annat av bokens bidrag berättas om en svensk-rysk dynastisk "union" i tidig medeltid, nämligen äktenskapet mellan Novgorodfursten Mstislav den store och Kristina, dotter till Inge d.ä., och i en annan uppsats analyseras vad svenska teologer skrev om den ryska ortodoxa kyrkan. Här fanns tydliga inslag av politisk polemik riktad mot det ortodoxa inslaget i gränsområdet i östra (finska) rikshalvan av stormaktstidens Sverige. I en konsthistoriskt präglad uppsats, "Sankt Görans segertåg i kult och konst", tas exempel på Sankt Görans-figurens starka popularitet i både Öst och Väst. Bland övriga kulturhistoriska bidrag som anknyter till Ryssland märks en uppsats om Ellen Rasch, "den svenska balettens Eldfågel", som hade släktanknytning till den ryska furstefamiljen Kutuzov. Författaren konstaterar med förvåning att man i Ryssland inte alls känner till Rasch och berättar för de ryska läsarna om hennes liv och konst.

I övrigt handlar uppsatserna främst om svensk historia och kultur, med svensk forntid speglad i analyser om bildstenar på Gotland och

runstenar i Mellansverige. Doktorander vid RGGU skriver om allmogestil i de svenska böndernas hem, trädgårdskonst på 1700-talet – det är för övrigt första gången som Fredrik Magnus Pipers "Lärobok i trädgårdsarkitektur" översätts till ryska – och om svensk funktionalism demonstrerad vid Stockholmsutställningen 1930. Dessutom behandlas bl.a. inflytandet från de franska impressionisterna på konstnärer som Zorn, Carl Larsson och Strindberg vid förra sekelskiftet, Pär Lagerkvists strävan efter en syntes mellan litteratur och bildkonst och svensk konstmusik under de senaste århundradena i en europeisk kontext. Den senare uppsatsen är skriven av bokens huvudredaktör, historikern Tamara Salytjeva Torstendahl, chef för Svensk-ryska studiecentret, utnämnd till hedersdoktor vid Uppsala universitet för några år sedan för sitt bidrag till att sprida kunskaper om Sverige i Ryssland.

Antologin har en imponerande bredd och visar på ett övertygande sätt upp en ny generation Sverigespecialister i Ryssland.

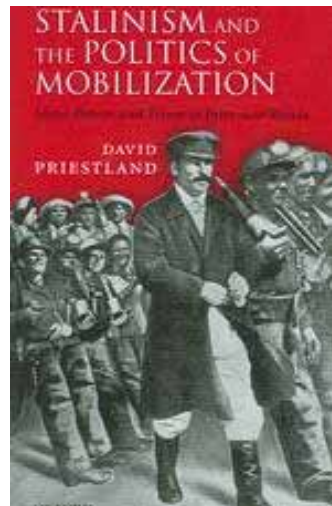
Vägen till Stalin

En diskussion utifrån David Priestlands bok: *Stalinism and the Politics of Mobilization: Ideas, Power, and Terror in Interwar Russia* (Oxford: Oxford University Press 2007)

av Per Månsson

Docent i sociologi och föreståndare för Centre for Russian and East European Studies vid Göteborgs universitet

E-post: per.mansson@sociology.gu.se

I en recension av Graeme Gills bok *The Origins of Stalinist Political System* skriver Hiroaki Kuromiya:

The study of Stalinism is not enviable work.

First of all, the sources accessible to Western historians have been severely restricted. Second, the field is politically and emotionally charged, so much so that whatever one says, one is destined to be damned by someone. (Kuromiya 1991:1584)

Gills bok är en i raden av studier som på olika sätt har försökt att analysera hur det kom sig att den ryska revolutionen 1917, via en bolsjevikisk partidiktatur, under 1930-talet utvecklades till en av de mest förtryckande regimer historien någonsin skådat. För vissa forskare har svaret varit lätt. Den grundläggande orsaken skall enligt dem sökas i marxismen och

dess försök att förverkliga en socialistisk utopi. Därmed var det redan klart när bolsjevikerna genomförde sin statskupp i oktober 1917 hur utvecklingen skulle bli. Som Merle Fainsod så pregnant har uttryckt det "Out of the totalitarian embryo would come totalitarianism full-blown" (Fainsod 1953:59). De flesta som idag diskuterar "kommunismen" och dess "brott mot mänskligheten" ser ofta Stalins regim som själva urtypen för kommunism. Om det redan var klart från början hur det skulle gå så bär Lenin (och hans inspiratör Marx) det största ansvaret för utvecklingen under Stalin.

Nu håller inte alla forskare med om att det finns en omedelbar och direkt koppling mellan Lenins sovjetstat och Stalins personliga diktatur. Förutom de som har försökt "rädda" Lenin och andra högt uppsatta ledare som till exempel Trotskij eller Bucharin från att bära ansvaret för Stalins politik, så menar många inom den så kallade revisionistiska skolan att historien aldrig utvecklar sig på ett så förutbestämt sätt, inte ens i Sovjetunionen. Det finns alltid alternativa utvecklingsvägar, och det är upp till historikern och samhällsforskaren att genom noggrann analys av fakta och existerande sociala krafter och förhållanden försöka förklara varför utvecklingen tog sig just den väg den gjorde.

Exempel på denna typ av analyser är, förutom Gills bok, Roger Pethybridges *The Social Prelude to Stalinism* och Michael Reimans *The Birth of Stalinism: The USSR on the Eve of the 'Second Revolution'*. Dessa böcker publicerades innan arkiven i Ryssland öppnades och lider därför delvis av det första problemet som recensenten ovan nämner. Men den senaste författaren i raden, David Priestland, har i sin nyutkomna bok haft tillgång till material som inte varit tillgängligt tidigare. Den ligger därför i forskningsfronten vad det gäller att försöka förstå och förklara hur fenomenet "stalinism" uppstod.

Vad är då "stalinism" om det inte är detsamma som "kommunism"? De flesta kan nog hålla med om att begreppet betecknar en

fas i Sovjetunionens historia mellan 1928/29 och 1953, alltså under de år då Stalin var oinskränkt *vozd'*. Men givetvis handlar det inte bara om några årtal av historien, utan om Stalins regim. Eftersom Stalin under dessa år hade en sådan makt har många analyserat honom själv (i otaliga biografier), hans mentala tillstånd (Rancour-Laferrier 1988), hans "hov" och bödlar (Montefiore 2004 och Rayfield 2004) eller hans närmaste krets (Gambrell 1991). Men "stalinism" kan också beteckna det samhälle som formades under Stalins ledning, där olika förhållanden i det sovjetiska samhället – såsom konst eller masskultur (Groys 1992 och Brandenberger 2002), formandet av den offentliga opinionen och utvecklingen av värdesystem (Davies 1997 och Hoffman 2003) eller hur man firade helgdagar (Petroni 2000) – kan studeras. Stalinism kan slutligen även ses som en egen civilisation (Kotkin 1997), som genomsyrar människornas hela vardagsliv (Fitzpatrick 1999) och som skapar en egen livsstil (Siegelbaum & Sokolov 2000) med speciella värderingar och livsideal (Hoffmann 2003 och Gronow 2003). Slutligen kan begreppet kopplas till det som många associerar med kommunism: hungersnöd, förtryck, arbetsläger och massmord (Applebaum 2003, Bacon 1996, Conquest 1971, 1986 och 1999, Getty 1985, Getty & Manning 1994, Getty & Naumov 1999, Jensen 2002, Khlevniuk 2004).

Jag har gjort denna långa inledning för att göra Priestlands bok rättvisa eftersom han själv anknyter till denna breda diskussion. Redan i första fotnoten ger han sig in i hetluften då han nämner att enligt officiella uppgifter från NKVD sköts åren 1937-38 1 575 259 personer, inkluderat avrättade för ickepolitiska brott. Men, som han konstaterar, "[t]he accuracy of these figures is still the subject of controversy" (s.1). Eftersom denna repression utfördes i socialismens namn säger Priestland (P) att "it is not surprising that the question of the Stalinist 'Great Terror' and its causes has been at the centre of political and historical debate ever since" (1). Problemet är, menar Priestland, att trots den stora betydelsen av

terrorn och den ofantliga uppmärksamhet den fått

...the Terror still remains difficult to understand because it seems so irrational. Stalin's victims were of no real threat to him, and many of them were members of the industrial bureaucracies and the military high command, precisely the people whom Stalin needed to achieve some of his central objectives: the establishment of a strong state and its defence against foreign enemies. The Terror also caused enormous political and economic disruption that proved highly counter-productive on the eve of war. (2)

I inledningen går Priestland igenom debatten om vad som ledde fram till Stalins regim, där de olika ståndpunkter som nämndes i början av denna anmälan noggrant diskuteras. Han menar att både "intentionalister" och "strukturelister" (som han anser är bättre begrepp än "totalitarister" och "revisionister") har sina poänger, men att ett ensidigt hävdande av *an-tingen* ideologiska drivkrafter *eller* omständigheter missar själva samspelet dem emellan. Även om marxismen och leninismen – eller i bredare mening socialismen – spelade en viktig roll i utvecklingen så kan man ifrågasätta hur entydigt olika aktörer uppfattade dessa. Även andra kulturella och ideologiska influenser måste tas med i beräkningen. Slutligen fanns också en kvasireligiös sida där föreställningen om politisk renhet spelade en viktig roll. Det räckte inte att folket var lojalt mot ledarskapet, det skulle vara engagerat och entusiastiskt. Var man inte med så var man emot. Någon "tredje ståndpunkt" tilläts inte.

Men hur utformades vägen till Stalins regim enligt Priestland? En viktig faktor, som strukturalister ofta undervärderar, är att bolsjevikernas ideologiska universum byggde på Marx och Engels tänkande. Även om marxism-leninismen inte var "a coherent blueprint

guiding political action, as both Bolsheviks and liberal historians claimed" så var det inte heller "an infinitively malleable set of ideas" (16). Då bolsjevikerna hämtade sin legitimitet från Marx så kunde de inte gå utanför den marxistiska diskursen i sin politik, i varje fall när de skulle motivera den. Marxism-leninismen kan därför ses som en "strukturell kraft", som tillsammans med andra strukturella faktorer – nödvändigheten av ekonomisk utveckling, statsbyggandet, institutionella ramverk och internationella relationer – interagerade med den politiska praktiken.

I en analys av Marx tänkande utskiljer Priestland en motsättning mellan den unge Marx mera egalitära och romantiska vision av kommunismen och den äldre Marx mer elitiska och vetenskapliga vision. Här finns ett oändligt antal böcker och artiklar som har analyserat Marx tänkande, och Priestland bygger på en del av dem. Problemet med hans analys är att han inte alls tar hänsyn till vad "marxisterna" inklusive bolsjevikerna kände till om Marx ungdomsskrifter. Dessa publicerades först 1932, och då satt redan Stalin vid makten. Istället för att utgå från att marxister av olika schatteringar kände till allt vad Marx skrivit (det mesta var opublicerat), bör man utgå från den konstruktion av olika element av Marx tänkande som växte fram under 1880-talet och som kallades "marxism" eller "den proletära världsåskådningen". Det var inom ramen för den som olika synsätt och ståndpunkter växte fram runt sekelskiftet, varav Lenins politik bara var en av flera. Dessutom var inte ens Lenins politiska tänkande så förutbestämt och oförändrat som många tror (se t.ex. Mayer 1996).

När väl bolsjevikerna hade erövrat makten och befäst sin maktställning efter inbördeskriget kvarstod enligt Priestland en mängd oklarheter och ambivalenser vad gällde vilken politik som skulle föras. Även om NEP var den officiella linjen så fanns det i debatten på 1920-talet flera olika positioner inom den officiella diskursen, inte bara som det vanligtvis uttrycks en vänster-, en mitten- och en högerlinje. I en mening spelade erfarenheten av för-

sta världskriget en viktig roll. Där utgjorde mobiliseringen av befolkningen "an attempt by the state to employ all of a society's resources to achieve a common goal" (35), en mobiliseringsmodell som överfördes till Sovjetunionen. Problemet som uppstod här, liksom i staternas mobilisering av sin befolkning i krig, var att man å ena sidan ville skapa effektiva och centraliserade institutioner, samtidigt som man ville entusiasmera befolkningen så att de skulle vara villiga att bidra till statens mål. I Sovjet uttrycktes detta problem i vad Priestland kallar motsättningen mellan å ena sidan voluntarism och scientism (i ryska termer *politika* och *tehnika*) och å andra sidan mellan elitism/centralism och icke-elitism/demokrati (*tseentralizm* respektive *demokratiia*). Grundmotsättningen låg mellan en voluntaristisk eller "karismatisk" ansats – som Priestland menar liknar en väckelserörelse – till politik och ekonomi å ena sidan, och en mer vetenskapligt rationell ansats å den andra. Båda polerna innehöll i sin tur både populister och elitister som hade olika uppfattningar om hur relationen mellan eliten och massan skulle se ut. Slutligen urskiljer Priestland en femte "neo-traditionalistisk" position där man inte strävade efter ett fullt jämställt kommunistiskt samhälle, utan där de ledande kadrenna blev medlemmar av en högstatusgrupp som hade rätt till privilegier.

Dessa olika positioner skall ses som weberska idealtyper som inte existerade i "rena former". Ledare kunde samtidigt uttrycka flera olika positioner, trots att det var motsägelsefullt. Till detta kom att olika personer och grupper förändrade sin inställning både en och två gånger. En speciell viktig punkt kom synen på klassen att vara. Bland "väckelsepredikanterna" uppfattades proletariatet som något rent och oförstört, som kunde "bli smittat" av borgerliga grupper eller småborgerliga "filistiner". Bland "elitteknikerna" uppfattades snarare proletariatet som en efterbliven klass som måste uppfostras. Här kunde dessutom användningen av borgerliga specialister i uppbyggandet av den nya staten och ekonomin försvaras, då kompetens snarare än "rätt klass" ledde till framgång. Under hela 1920-ta-

let fördes en debatt utifrån dessa olika positioner, och "[n]o single position gained supremacy during the period, partly because the ideology offered a number of different ways of legitimizing the Bolshevik party, and partly because no position could satisfy the objectives and interests of all within the elite" (49).

Detta är en oerhört komprimerad sammanfattning av bokens introduktionskapitel. I de följande kapitlen ("Victory and Fragmentation, 1917–1921", "The Emergence of Left and Right, 1921–1927", "Mobilization and 'Class Struggle', 1928–1930", "The Search for Unity, 1930–1935" och "Mobilization and Terror, 1934–1939") använder Priestland de fem idealtyperna för att urskilja den komplicerade processen på vägen fram till Stalins diktatoriska maktposition och terrorn på 30-talet. Stalin själv byter positioner flera gånger, beroende på vilka problem han och hans närmaste anhängare står inför. Så sent som i maj 1935 överger Stalin explicit parollen "tekniken avgör allting" som han hade anammat 1931, och ersätter den med den mer kända "kadrenna avgör allting". Den kanske viktigaste bakgrunden till terrorn är, enligt Priestland att Stalin kombinerar två positioner, "väckelsepredikanten" och "smittoteorin":

Much remains mysterious, and Stalin's thinking and decision-making is still difficult to comprehend, but an appreciation of the importance of revivalism in the politics of the period... contributes to a fuller understanding of the Terror than some existing analyses, and helps us to incorporate the insights of both recent structuralists and intentionalists... Stalin seems to have assumed, as a revivalist mobilizer, that 'philistinism' and 'rightism' within the apparatus would undermine the system and sabotage the economy, and he was especially worried about these attitudes at a time of impending war. (305f)

Vägen fram till Stalins maktposition och den stora terrorn gick således enligt Priestland inte så rakt eller var så planlagd som vissa "intentionalister" hävdar. Men samtidigt hade Stalin och hans grupp ett större inflytande på utvecklingen än vad vissa "strukturelister" menar. Gång på gång propagerar Priestland för att en syntes av olika synsätt bäst bidrar till förklaringen av det gåtfulla i utvecklingen. Stalin ville verkligen skapa ett starkt Sovjetunionen, ett Sovjetunionen som han uppfattade som "socialistiskt". Det verkar inte som om han någonsin själv funderade över om "socialism" kunde ha någon annan innebörd än en stark stat, en utvecklade industriell ekonomi och en stark militärmakt, allt lett av "proletariatets parti" eller "proletariatets vise härförare". Tragiken med Stalin ligger främst i alla de offer som drabbades av hans politik, men också att själva föreställningen om ett alternativ till ett kapitalistiska samhällsordning för lång tid framåt blev omöjlig. Och, menar Priestland, Stalin själv bidrog till detta genom sin oförmåga att förutse effekterna av sin politik:

Priestlands bok är innehållsrik, bygger på en hel del nytt källmaterial och utgör som nämnts ett försök att överbygga klyftorna mellan olika skolbildningar inom sovjetforskningen. Ideologin spelade en viktig roll, men inte på det direkta och enkla sätt som vissa forskare har utgått från. Som han själv säger är fortfarande mycket oklart i frågan om vägen till Stalin, men hans analys bidrar, åtminstone för mig, med ett sätt att förstå utvecklingen i Sovjetunionen som verkar rimligt. Huruvida han, i takt med att allt fler läser och kommenterar hans bok, kommer att drabbas av den andra svårigheten som nämndes i det första citatet ovan, återstår att se.

Referenslista

Applebaum, Anne (2003) *GULAG: A History of the Soviet Camps* (London & New York: Allen Lane) E, sv. översätn.: *Gulag: De sovjetiska lägrens historia* (Stockholm: Nordstedts 2004) E

Bacon, Edwin: *The Gulag at War: Stalin's Forced Labour System in the Light of the Archives* (London: Macmillan 1996)

Brandenberger, David: *National Bolshevism: Stalinist Mass Culture and the Formation of Modern Russian National Identity, 1931–1956* (Cambridge, Mass. & London: Harvard University Press 2002)

Channon, John (ed): *Politics, Society and Stalinism in the USSR* (London: MacMillan Press Ltd. 1998)

Conquest, Robert (1971): *Den stora terrorn: Stalins skräckvälde under 30-talet* (Stockholm: Prisma) E

Conquest, Robert (1986a): *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine* (New York: Oxford University Press) E

Conquest, Robert (1990): *The Great Terror: A reassessment* (New York & Oxford: Oxford University Press) E

Davies, Sarah: *Popular Opinion in Stalin's Russia: Terror, Propaganda and Dissent, 1934-1941* (Cambridge: Cambridge University Press 1997) E

Fainsod, Merle (1962): *How Russia is Ruled* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press)

Fitzpatrick, Sheila (1999): *Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russian in the 1930s* (New York and Oxford: Oxford University Press)

Gambrell, Jamey (ed). *The Inner Circle: An Inside View of Soviet Life Under Stalin* (New York: Newmarket Press 1991)

Getty, J. Arch: *The Origins of the Great Purges: The Soviet Communist Party Reconsidered, 1933-1938* (Cambridge and New York: Cambridge University Press 1985) E

Getty, J. Arch and Manning, Roberta T (eds.) *Stalinist Terror: New Perspectives* (Cambridge and New York: Cambridge University Press 1994) E

Getty, J. Arch and Naumov, Oleg V.: *The Road to Terror: Stalin and the Self-Destruction of the Bolsheviks, 1932-1939* (New Haven and London: Yale University Press 1999) E

Gronow, Jukka: *Caviar with Champagne: Common Luxury and the Ideals of the Common Good Life in Stalin's Russia* (Oxford & New York: Berg 2003)

- Groys, Boris: *The Total Art of Stalinism: Avant-Garde, Aesthetic Dictatorship, and Beyond* (Princeton, N.J.: Princeton University Press 1992a)
- Jensen, Bent (2002): *Gulag og Glemsel: Ruslands tragedie og Vestens hukommelsetap i det 20. Århundrade* (Köpenhamn: Gyldendal) E
- Hoffmann, David L.: *Stalinist Values: The Cultural Norms of Soviet Modernity, 1917-1941* (Ithaca and London: Cornell University Press 2003)
- Khlevniuk, Oleg V.: *The History of Gulag: From Collectivization to the Great Terror* (New Haven and London: Yale University Press 2004) E
- Kotkin, Stephen: *Magnitic Mountain: Stalinism as a Civilisation* (Berkeley and Los Angeles, Cal.: University of California Press 1997)
- Kuromiya, Hiroaki (1991): "Recension av Graeme Gill: *The Origins of Stalinist Political System*", i *American Historical Review*, vol 96, nr 5, sid. 1584-1585
- Mayer, Robert (1996): "The Status of a Classical Text: Lenin's *What Is to Be Done?* After 1902", i *History of European Ideas*, vol 22, nr 4, pp. 307-320
- Montefiore, Simon Sebag: *Stalin: The Court of the Red Tsar* (London: Weidenfeld & Nicolson 2003), sv. övers. *Stalin: Den röde tsaren och hans hov* (Stockholm: Prisma 2004)
- Petrone, Karen (2000): *Life Has Become More Joyous, Comrades: Celebrations in the Time of Stalin* (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press) E
- Rancour-Laferrier, Daniel (1988): *The Mind of Stalin: A Psychoanalytic Study* (Ann Arbor, Mich.: Ardis Publishers)
- Rayfield, Donald: *Stalin and his Hangmen: An Authoritative Portrait of a Tyrant and Those Who Served Him* (London & New York: Viking 2004)
- Siegelbaum, Lewis H. & Sokolov, Andrei: *Stalinism as a Way of Life: A Narrative in Documents* (New Haven & London: Yale University Press 2000)

Bulletin Nr 1/07

Sällskapet för studier av Ryssland, Central- och Östeuropa samt Centralasien

Tryckt i Huddinge 2007

Redaktör och ansvarig utgivare: Andreas Johansson

Bulletinen utkommer med ca 4 nummer per år och kan rekvireras från Andreas Johansson

Andreas.Johansson@sh.se

Tel. 08-608 44 27

Postadress: Andreas Johansson, Alfred Nobels allé 7, ME109, 141 89 Huddinge

Bulletinen finns också tillgänglig på hemsidan för Sällskapet för studier av Ryssland, Central- och Östeuropa samt Centralasien: <http://www.sallskapet.org>

Tidigare nummer finns på adressen: <http://www.sallskapet.org/bull/bullreg.html>